

עומקא דפרשה

נידונים בספירת העומר
שער הציון
ספה"ע - ימי הכנה למתן תורה!
ספר השבועות קודם שספר הימים ולא ידע

ערש"ק י"ד אייר תשס"ט
ספירת וקצירת העומר ביום
בענין מסירת מודעה על ספירה בטעות
בדין אדם ששכח לקפוח ספירת העומר כיצד עליו להגות

פר' אמור - בענין ספירת העומר

ספירת וקצירת העומר ביום

הרב שמעון קרוים

מתורתו של מו"ח הגאון ר' כתריאל דוד קפלן זצ"ל

בשו"ע (סי' תפט ס"ז) כתב, "שכח ולא בירך כל הלילה יספור ביום בלא ברכה". בהלכה זו נחלקו הראשונים, ומקור דברי השו"ע הם מדברי הבה"ג שכתב דאם שכח לספור בלילה יכול לספור ביום, ובתוס' מנחות (סו. סד"ה זכר) מבואר הטעם, דכיון שאם נקצר העומר ביום הוא כשר, ה"ה אם ספר ביום יצא ידי חובתו, והוא משום דזמן ספירת העומר תלוי בזמן קצירת העומר. וגם דעת הרמב"ם (תו"מ פ"ז ה"ז) שאם קצרוהו ביום כשר, ולפ"ז ה"ה אם ספר ביום יצא.

אלא שהאחרונים (לח"מ, ברכת הזבח במנחות, ש"ך יו"ד סי' רב, ועוד) תמיהו על פסק זה, שהרי הרמב"ם (תו"מ פ"ז ה"ו) פסק שקצירת העומר דוחה שבת, ובהלכה זו פסק שאם קצרוהו ביום כשר, והיינו שאינו מעכב שיקצרוהו בליל ט"ז, וזה סותר לטונוא דמנחות (עב): דמבואר שם דשני דינים אלה תלויים זה בזה, דלשיטת הסוברים דקצירת העומר דוחה שבת מוכח שאם קצרוהו ביום פסול, דאילו היתה קצירת העומר כשרה ביום נמצא דאין הקצירה בליל ט"ז מעכבת, ואם אין ליל ט"ז לעיכובא ה"ה דאפשר לקצור בערב שבת, והכלל הוא דכל מלאכה שאפשר לעשותה מע"ש אינה דוחה את השבת, ומוכח מזה דאם הקצירה דוחה שבת ע"כ שאם קצרוהו ביום הוא פסול, וקשיא על הרמב"ם.

מו"ח זצ"ל בספרו כתר דוד (סי' ה) האריך בכל זה, ומביא בשם ספר לשד השמן שנדפס בסוף הרמב"ם שם שמביא בשם החכם צבי (סי' ק"ס) לחרץ ע"פ דברי הגמ' שם, דסברו לומר דאף אם קצרוהו ביום כשר מ"מ ידחה הקצירה בליל ט"ז שבת, משום דחביבה מצוה בשעתה, דעיקר זמן המצוה בודאי היא בליל ט"ז, וכמו כל הקטרת אמורים דדוחה שבת הגם שאפשר להקטיר במו"ש משום האי טעמא. ושוב דחו זאת בגמ', דשאני הקטרת אמורים שכבר ניתן שבת לידחות אצל גוף הקרבן, שהרי שחיתתו בודאי דוחה שבת, ולכך גם הקטרתו דוחה שבת, אבל בקצירת העומר דליכא למימר הכי אינו דוחה שבת, ולפ"ז י"ל דדעת הרמב"ם כדחיו הגמ' הנ"ל דגם בקצירת העומר אמרינן דחביבה מצוה בשעתה אף שלא ניתן שבת לידחות אצלה, ולכן הגם שקצירת העומר כשרה ביום, אבל כיון שעיקר זמן המצוה היא בליל ט"ז קצירתה דוחה שבת, ע"ש שביסוד זה מיושב כמה דברים.

והמקור של הרמב"ם לפסוק שלא כדברי הגמ' במנחות, יתכן לומר משום שהיה קשה לו המשנה הראשונה בש"ס, דתנן בריש מסכת ברכות דק"ש והקטר חלבים וכל הנאכלים ליום ולילה מצותן עד שיעלה עמוד השחר, ותמה השאגת אריה (סי' ב) מדוע המשנה לא מונה גם קצירת העומר (ויש להוסיף גם ספירת העומר), ובשלמא לפי השיטות דגם הקטר חלבים מדרבנן עד חצות, י"ל דלכך לא קתני קצירת העומר משום דכל הנשנין במשנתנו אסורים לאחר חצות, משא"כ קצירת העומר י"ל דאפילו מדרבנן זמנה עד הבוקר, ומשום ששולחי ב"ד הקוצרים זרזים הם, ולא חיישינן שיתעצלו, לכך לא קתני ליה. אבל לשיטת הסוברים (רש"י שם) דהקטר חלבים כשר גם מדרבנן כל הלילה, יש להקשות מדוע לא קתני במשנה גם קצירת העומר.

השאגת אריה ממשוך ואומר, שאין לומר שהמשנה סברה שקצירת העומר כשרה גם ביום, שהרי התנא במשנה הוא רבן גמליאל, והוא סבר במוע"ק (ג): דתוספת שביעית אסור משום הללמ"ס, וא"כ ע"כ ילפינן מהפסוק (בחריש ובקציר תשבות) שקצירת העומר דוחה שבת, דבמוע"ק שם ילפינן מפסוק הנ"ל או שקצירת העומר דוחה שבת או דתוספת שביעית מה"ת, וכיון דר"ג סבר דתוספת שביעית אסורה משום הללמ"ס, ע"כ דדריש מפסוק הנ"ל דקצירת העומר דוחה שבת, וא"כ ע"כ דס"ל דאם קצרוהו ביום פסול וכמ"ד דמנחות הנ"ל, דאם הקצירה כשרה ביום לא יתכן שתדחה שבת, דהא אפשר לקצור מע"ש, וא"כ קשה טובא מדוע לא נזכר במשנה שקצירת העומר כשרה כל הלילה.

וי"ל דזה באמת מקור דברי הרמב"ם לפסוק שלא כדברי הגמ' במנחות, שע"כ מבואר ממשנה זו שר"ג סבר שאעפ"י שקצירת העומר כשרה ביום מ"מ היא דוחה שבת, ומשום דחביבה מצוה בשעתה, אע"ג דלא ניתן שבת לידחות אצל גוף הקרבן.

ולפי זה מיישב בכתר דוד (סוסי"ז ז) דברי רש"י פסחים (נח. ד"ה צליית פסח) שכתב דבע"פ שחל להיות בע"ש אין צליית הפסח דוחה שבת משום שצורך הדין הוא ויכול לצלות מבעוד יום. וצ"ע, דכיון דאפשר לצלות מבעוד יום אפילו אם היתה צלייתו צורך גבוה לא היתה דוחה שבת, משום שכל מלאכה שאפשר לעשותה מע"ש אינה דוחה את השבת.

ולהנ"ל יש ליישב, ויתכן דעיקר זמן הצלייה של הקרבן פסח הוא בלילה לפני האכילה סמוך לסעודה, ומשום סברא דחביבה מצוה בשעתה י"ל שהצלייה תדחה שבת כיון שזה עיקר זמן המצוה של הצלייה, ולכך כתב רש"י דהטעם שאין צלייתו דוחה שבת משום דצורך הדין הוא.

בענין מסירת מודעה על ספירה בטעות

הרב יוסף חיים הלוי בירנבוים

א. בספר ספירת העומר להגר"ר צבי כהן שליט"א פ"ח סט"ז כ' שטוב להתנות בתחילת ימי הספירה (וה"ה תוך הספירה אם עדיין לא התנה) שכל שיזכיר את מנין הספירה שלא לשם קיום המצוה דעתו שלא לצאת בספירה זו אפילו אם לא יזכור תנאי זה בעת שיזכיר את המנין. וציון לגמ' בנדרים כג: הרוצה שלא יתקיימו נדריו כל השנה יעמוד בר"ה ויאמר כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל והביא גם מהפרי מגדים בסי' י"א שמחשבה לשמה בתחילת הטווייה של הציצית מועילה לימים רבים.

ובספר שונה הלכות עם ביאור תורת המועדים כתב בתורת המועדים שמרן הגר"ח"ק שליט"א אמר לו שזה תלוי בשתי הדעות בשו"ע ק"י"א סעיף ב' לדעה שסוברת דהתנאי מהני רק אם לא זכר את התנאי בשעה שנודר אך זה עצה טובה, אך לשיטה השניה בשו"ע שהתנאי לבטל את הנדר מועיל רק אם יזכור תוכנ"ד לנדר את התנאי ויאמר בליבו שסומך על התנאי ויש לחוש לדבריהם, לשיטה זו לא מהני התנאי בספירת העומר אא"כ יזכור תוכנ"ד.

וראיתי בספר שערי זבולון להגאון ר' זבולון שוב שליט"א סי' ס"ג שכ' שאין ללמוד כלל מביטול נדרים לספירת העומר, דבנדר הפשטו שהיו נדר בטעות [ועיין שם שהאר"ק] אך בספירה"ע כל זמן שלא חשב כן אף שהוא בטעות מ"מ קיים המצוה, דמ"מ עשה המצוה, וסיים שם דיש לדון שאע"פ שאין לנו אריה ממסורת מודעה על נדרים מ"מ יש"ל"ד מסברא דאחרי שהחליט בליבו שיש לנדר רוצה לצאת ע"י אמירת ספירה בלי כוונה ממיילא לא נעשה לשם מצוה וצ"ע ע"כ.

ובשו"ת נתיבות אדם להגאון ר' מתתיהו דייטש סי' י"ג ראיתי שדחה בכל תוקף עיצה זו שמשירת מודעה לספירה"ע [כעין דברי השערי זבולון] דבנדר היו נדר בטעות כשעושה נדר בעלמא חל חלות וצריך שיהיה פיו וליבו שוין וע"י מסירת מודעה היו נדר בטעות, אבל בספירה"ע סגי בעקימת שפתיו ללא שום כוונה [העיקר שלא יהא מתעסק] עכ"פ לצאת בדעיבד, וכ' דמיני וביה דלי"מ בספירה"ע דהרי נדר כשברור שהיו טעות לא חל הנדר אף בלי מסירת מודעה [וכל הצורך במודעה כדי שלא יהיה דברים שבלב כמו שכתב רע"א], וא"כ בספירה"ע מה צריך שיתנה הא אנו סהדי שלא ניחא ליה לצאת ויהיה ככוונה הפכית אלא רואים שכל שלא כוון להדיא להיפך ל"מ, וא"כ לא יוסיף כלום המודעה דדיבור של עכשיו לא יכול לבטל דיבור של אח"כ, ומה שמצאנו נידון של דיבור מבטל דיבור ובגטינן וקידושינו לאחר ל' ששם יש דיבור שעדיין לא פעל חלות ע"ז שייך ביטול כמו שבי' הגר"ש"ש, וכוונה הפכית צריך דווקא בשעת מעשה, ואי"ז קשור לטווייה ששם מה שאח"כ היו ע"ד מה שעשה תחילה ואילו כאן הוא בא לבטל אמירה שיאמר אח"כ.

ובספר הליכות שלמה פרק י"א מובא מהגרש"ז זצ"ל שלא מהני מסירת מודעה כזו.

ב. בברכי יוסף סימן רע"ט מביא שמהני תנאי אחד לכל השנה לגבי מה שסובר השו"ע שם שאם יתנה על הנר שיטלטלנו משיכבה המני אך נראה שאין זה קשור לענין ספירה"ע. דבספירה"ע הוא רוצה לבטל מה שיספור וזה לא שייך, אך שם הוא לא מבטל דבר אלא עושה שלא יהיה הקצאה ואז זה לא יהיה מוקצה.

עוד חידוש עצום כתב באבן ישראל (הגר"י פי"ש זצ"ל) בחלק חידושי אגדה ח"ב עמ' ע"ו בדרשה של שבת הגדול שיכול להתנות לכל השנה שכל מה שיוירד בשבת מן האש הוא ע"מ להחזיר. [וע"ע בס' וזאת הברכה מהגר"י פי"ש זצ"ל דלכוון לתמיד לפטור כל דבר בברכה לא ברור אם מהני וצ"ע] עוד שמעתי ממרן הגר"ח"ק שליט"א שראה פעם באיזה ספר שמי שקורא קרי"ש בבוקר לפני זמן המג"א ועושה תנאי שמהני לעשות תנאי לתמיד שכל פעם שיקרא זה יהיה תנאי לתמיד ושאל מרן שליט"א את החזו"א האם הספר הזה הצודק והחזו"א ענה יכול להיות שהוא צודק.

וע"ע בתשובות והנהגות ח"א סי' מ"ג לעשות תנאי שכל פעם שמברך על התפילין זה עד שיכנס לבית הכסא, וע"ע בספר פתחי הלכה סי' ל"ו.

ושו"מ בדרך אמונה למרן הגר"ח"ק שליט"א פרק ד' מתרומות הי"ט בביה"ל ד"ה בד"א דאפשר שמהני אם יתנה פ"א על כל התרומות שיתרום שיהיה על תנאי זה [שם התנאי שהתרומה תחול אם היין יעלה בשלום מן הבור], דומיא דתנאי שאנו מתניין ביו"כ על הנדרים.

בדין אדם ששכח לספור ספירת העומר ביצע עליו לנהוג

הרב פנחס כהן-לוין

כתב מרן הבן איש חי ז"ע בספרו "אורח חיים" (עמוד ר"ט) שאם אדם שכח לספור ספירת העומר לבילה, ואספרי ביום, בשאר ילילות הולך ומונה עם ברכה, לאפיקי מהפרי חדש, והוסיף "וגם בשכח לגמרי וספירתי שישפור שאר ימים בלא ברכה, טוב שישמע הברכה שמברך בחיובו לעצמו, ואמר שישעה בונה עליו לפטורו, וזה נכון מאד כדי לצאת ידי חובת ר"י שסובר שלא שפירתי הברכה, ואם לא נודע לו דבר זה לשמע מחבירו טוב להרהר הברכה בליבו, כן נראה לי בס"ד לחשוב לדעת ר"י, ולעומת זאת כתב הרב מבריסק תקנה אחרת וז"ל "נראה דמי ששכח לספור באחד לחיובו, זמן מדין שוב אינו יכול לברך בשאר הימים, שייחון להוציא אחד מן הקהל בברכתו, וככה"ב בר חיובא הוא מדין ערבות דכל ישראל ערבים זה לזה, ויכול לברך", ולכאורה מצאנו כאן שתי שיטות, דעת הב"ח והרב מבריסק, מובא בהגדה של פסח מבבל בית הלוי (עמ' ר"ה) לכאורה נראה שאחד לא חולק על השני, אבל נראה ששתי דעות חלוקות יש כאן.

בענין "אין קידוש אלא במקום סעודה", פסק מרן בעל הרש"ע באו"ח (ס"ר ע"ג ס"ד) אדם שאינו רוצה לטעום ע"ש אחרים יכול לקדש להם כדי להוציאם ידי חובה, והוא לא יטעם מן היין, הרמ"א הוסיף שגם בקידוש היום יכול לעשות כך, והטעם שאע"פ שבברכת היין בעלמא אדם אינו יכול להוציא אחרים אם הוא לא נהנה עמהם, בדין קידוש בברכות הגפן שהני שזו מצוה, והוסיף מרן השו"ע וכתב "והוא שאינם יודעים" כלומר שאדם יכול להוציא אחרים ידי חובתו בדבר מצוה רק שהאחרים לא יודעים לברך שאז חלים דיני ערבות, אבל אם האחר יודע לברך אי אפשר להוציאם ידי חובה ולא חלים כאן דיני ערבות, הגאון מוילנא זצ"ל צ"ע שגם לברכה ברכות (מ"ה ע"ב) בברכת המזון אי שם שניים שיודעים לברך מצוה לחלק וכל אחד יברך לעצמו.

הגמ' ואמרת מבט ראש השנה (כ"ט ע"א) "תני אהבה ברי דר' זירא כל הברכות כולן אף על פי שיצא מוציא, חוץ מברכת הלחם וברכת היין שאם לא יצא מוציא ואם יצא אינו מוציא, הגמ' ממשיכה ואמרת שברכת הלחם על המצה וכן ביין על הקידוש כיון שחובה הן מוציא אע"פ שלא נהנה, פירש רש"י שם ד"ה א"ע שיצא מוציא שיהיה כל ישראל ערביין זה בזה למצוות", ואחרי זה הוסיף רש"י ד"ה "חוץ מברכת הלחם והיין" שאם יצא אינו מוציא, וישאר ברכת פירות וריתנו שאינו חובה, אלא שאסור להתנות מן העוה"ל בלא ברכה ובזו אין כאן ערבות שאינה חובה על האדם לא ליתני ולא לברך", והוציא מדין רש"י שהערבות של אדם לחברו אינה בכל מקום, ולכן פסק מרן השו"ע חולק הפרי חדש, לקדש אין כאן דין ערבות ולא ניתן להוציא ידי חובה. על הלכה זו של מרן השו"ע חולק הפרי חדש, והביא הביאור הלכה ד"ה "והוא שאינם יודעים" ודעתו בכל אופנים יכול לצאת ידי חובה, ולדבריו שמהגאון מצוין למגרא בברכות שמשמע מנהג שניתן להוציא את הבקיא רק מצוה בעלמא לכתחילה, אבל אין כן דעת מרן השו"ע, וכן בדין תקיעת שופר הביא מרן הבית יוסף את ספרת תורת הדש (סי' ק"מ) שאם אדם יצא כבר ידי חובתו תקיעת שופר ובעת הוא בא להוציא אחרים ידי חובתו מן הדין לא יצא ידיו מן התקיעה אלא השומע, והוסיף "אבל אין נוהגין כן" (בית יוסף תקפ"ה) והרמ"א (ס"א תקפ"ה) ש"כ"ב שיכול לברך להוציא את השני ידי חובה, וכתב על זה המגן אברהם שם (ס"א ג') "ונראה לי שמנהג זה הוא לאנשים שאין יודעין אבל מי שידע יברך לעצמו שתי ברכות", וכתב על זה המשנה ברורה (ס"א ה') שכתבו האחרונים שטוב יותר שירכו השומעים עצמם שתי ברכות אלא אם כן אינם יודעים לברך, והוסיף המ"ב "שמנהג העולם להקל להוציאם בכל גזונו יאמר לכותב בהם כי עיקר מדין וכמה שכתב הפרי חדש והגר"א, הפרי חדש מובא בס"ד תקפ"ה אבל הגר"א מן האדמה קדעת מרן השו"ע שהביא לו סיעתא מהגמרא בברכות (מ"ב ע"ב) שואל הכהן החיים על המ"ב (שם ס"א כ"א) וז"ל "אין ע"פ יתבונן כן נגד פסק השו"ע ודברי האחרונים?"

ש. וימים דברי האחרונים כוונתו למה שהביא עורך השולחן (ס"א ג') שלדעת הרא"ש יכול גם את הבקיא, אבל דעת הג"ה"ג והכל בו שאינו מוציא אלא שאר בקיא, וכן כתב הכהן החיים בהל' מגילה (ע"ג דברי השו"ע) "אין ע"פ שיצא כבר מברך להוציא את אחר ידי חובה", מרן השו"ע (ס"א ג') כתב ע"ז הכהן החיים (ס"א כ"ה) שאם השומע יודע לברך רק שאינו יודע לברך השומע, וכתב ע"ז המ"ב (שם ס"א ק') "שם פוסקים שסוברים שאם יודעים לברך בעצמם שירכו, והוסיף שמנהג העולם להקל להוציאן בכל גזונו, וכן הביא בהלכות תקיעת שופר שאם מבין לכתחילה יברך השומע אם הוא יודע רק שלא נהגו כן."

ספקו של הפרי חדש ונבוא לדון במקרה, שאם אינו יכול לברך, שלא ספר, לא לילה ולא יום, ומרן השו"ע פסק שאינו יכול לברך, והרמ"א לא חלק עליו, האם אדם צוה נקרא בר חיובא בברכת ספירת העומה? יכול להיות שמכיוון שהוא חייב לספור, הוא נקרא בר חיובא והוא יכול לא יצא, שיכול להוציא אחרים, גם אם יודעים לברך, אך שאנמר שהוא לא נקרא בר חיובא, והוא לא יכול להוציא אחרים ידי חובתו לברך, והספק הזה הסתפק הפרי חדש, בהתחלה הוא חשב בחיוב שאותו אדם שלא יודע לילה ויום יכול לספור עם ברכה, ולהוציא אחרים ידי חובתו, אך על פי שכלום בקיאים בברכה, ואחר כך חזר בו ואמר שיש שגגה, שמיכיון שאחרים יודעים לברך והוא לא יכול לברך לעצמו היה ברכה לבטלה, שכן הוא אינו מחויב, וממילא השומע ממנו לא יצא ידי חובה, ובפרט שהשומע יודע לברך, ולשון הפרי חדש, "ואין לומר נהי דלאו בר ספירה, הוא עם ברכה מכל מקום מחויב בדבר קריין ליה", כ"ש משמע מהירושלמי, וכן בהר"ן בענין אנשי הכפרים שמקדימים לקרוא לפני הזמן שלא יכול אדם מבני העיר לקרוא להם, ואפילו לדעת רש"י, שאדם מנהיג קורא להם זו תקנה מיוחדת, והוסיף הפרי חדש שאף על פי שהוא סובר שאל הברכות כולם, אדם יכול להוציא את חברו, גם אם הוא בקיא, היפך מדברי מרן השו"ע בהלכות שבת (סימן רע"ג ס"ד) ולפיכך יכול אותו אדם שלא ספר העומר לילה ויום, להוציא את הבקיא, כותב הפרי חדש שאין להשוות את שני הדינים הללו, בענין קידוש מדובר שהוא חייב בדבר רק כרעג לא רוצה לצאת ידי חובה, כן בתקיעת שופר שמחויב בדבר, וכבר יצא ידי חובה, אבל כאן שלא ספר לילה ויום, הוא כולל לאו בר חיובא בברכה, ולכן הוא לא יכול לברך, ואין לענות אחריו אומר, וסיכסם הפרי חדש "ולפיכך אינו רואה תקנה לזה אלא שיאמר לחברו שייחון להוציא מברכת העומר ויוצא אפילו שהוא בקיא", והשומע שלא ספר העומר יצא ידי חובה אע"פ שהוא בקיא, אם הכתוב מברך לעצמו, ומצאנו למדים שגם לדעתו של הפרי חדש, שמקל נגד מרן השו"ע וסובר שיכול להוציא ידי חובה גם את הבקיא, במקרה הזה אינו בר חיוב, ולכן התקנה היא שמציע, שאדם שמחויב בברכה ובספירה יברך ויוציא את השני ידי חובה, ולא הציע שמי שלא ספר ולא בדרך לילה ויום יוציא אחרים ידי חובה כי לדעתו היה ברכה לבטלה, וכן הסכים הבד"ק יוסף, לדעת הפרי חדש (סימן תפ"ט ס"ק ט"ו) וכן הביא שם את דעת הכנסת הגדולה, ומאמר מרדכי (ס"א י') שערי תשובה (ס"א ק') ותיורה מזו, אסור לאדם לאכול לפני ספירת העומר ארוחה קבועה ואם רוצה לקדש קודם ספירת העומר, כתב הר"ח הטוב באו"ח שיכול לקדש ובלבד שיאכל כביצה, לפני זמן ספירת העומר ואחר כך הוסיף למצוא תיקון אחר, שיכול לאכול, ולגמור סעודתו ממש לפני ספירת העומר, וימנה ששם או אדם אחר שייכיר לו לספור העומר, ולא ימנה את אשתו כמו שיכול למנות דין קריאה לאור הנה שבת, שאשתו יכולה לשמור עליו, כי אם האשה היא בר חיובא ובספירת העומר אין האשה בר חיובא ובספירה, הרב א"י יכול לשים שומר, אדם ששכח לספור ספירת העומר לילה ויום, ועכ"פ סופר ברכה, האם נקרא בר חיובא, או לאו, וז"ל: "נראה לי בס"ד להכריע דמהני דנהי שאינו יכול לברך משום ספק בברכות להקל על כל זה הוא בר חיוב בספירה, שחייב לספור בלא ברכה, ולכן מוכרח לזכור בעבור עצמו ומעויל שמירתו לזה, כן נראה לי בס"ד" (או"ח עמ' ר"א) וכדעת הפרי חדש שאדם שפר לילה ויום הוא בר חיוב לענין ספירה ואינו בר חיוב לענין ברכה, ואינו יכול להוציא אחרים ידי חובה ואם מברך ברכתו לבטלה,

נמצאנו לומר ששחלקות הגאון הבן איש חי והבית הלוי ז"ע אינן נוגעות בשאלה אם אדם שלא ספר לילה ויום הוא בר חיובא לברכה. לדעת בית הלוי הוא בר חיוב לברכה ויכול להוציא אחרים ידי חובה, וכן משמע מדבריו שהוא פוסק נגד מרן השו"ע (בסימן רע"ג) שאם השני יודע לברך אי אפשר להוציא ידי חובה, ואפילו שהמשנה ברורה ואפילו שהמשנה ברורה כותב שזה בדביעב, אבל לא לכתחילה, ולכן לכאורה המהימה הבית הלוי, שמשני טעמים, אינו יכול לברך, א. אינו בר חיובא לדבר, ב. כיון שהשני יודע לברך, השני חייב בברכה, ועדיין ניתן לברך את זדרי הבית הלוי, שמתחיל לשמוע השו"ע פסק שמצוה על כל אחד ואחד לספור לעצמו, לפיכך הפס' "וספרתם לכם" הנהו כלי יחיד ויחיד ואין כאן דין של שומע כעונו כי התורה גלתה לנו שיש חיוב ספירה על כל אחד ואחד, ויש חולקים הסוברים שכונת התורה היא שאין מצוה על הצביון או הכי נמי שאם שמע מחבירו יש לו דין שומע כעונו (משנ"ב ס"ק ה' א"ג) וכל זה לענין ספירת העומר אבל לענין הברכה, נתנו האחרונים שיכול לברך ולהוציא את חברו ידי חובה, ודעת הבית הלוי סובר שדין הברכה כדון ספירה ולכן לא תיקן כדעת הפרי חדש והבן איש חי ז"ע."

לסיכום: אדם שלא ספר לילה ויום הלכה כדעת מרן השו"ע שחייב לספור אבל ברכה אינו מברך מדין ספק ברכות להקל, ומאחר שמרן השו"ע פוסק שבספק ספיקא מברך, וכן רוב הפוסקים סוברים כדעת רבינו תם, ומפני שנהגו לברך ולצאת ידי חובת רבנו תם, יאמר לאחר שמברך להוציא ידי חובה יהיו יספור לעצמו.

"נידונים בספירת העומר"

(להלכה ולא למעשה)

הרב יחזקאל סנדוורסקי

א.יש לדון, במי שאמר ביום הראשון "היום יום ראשון בעומר" ולא היום יום אחד, אם יצא יד"ח או לא. וראינו בסתור דכן, (וראה בביאור"ל תפ"ט ד"ה מונה מש"כ לגבי מי שאמר "היום ב' ימים" ולא היום שני ימים). שו"ר בס' ספירת העומר להגר"צ כהן (פ"ה-י"א) שכתב דיצא יד"ח - א. אמנם אכתי יש לדון בכה"ג ששאלוהו "איזה יום היום"? והוא חשב ששואלים אותו איזה יום הוא בשבוע, והשיב "היום יום ראשון" וכונתו לא היתה לספירה אלא ליום ראשון בשבוע. ונראה דכיון דלא נתכוין לספירה אלא ליום בשבוע הוי כמתכוין שלא לצאת, וצ"ע - והנה כל מה שכתבנו שיש יד"ח ה"ד כשאמר "היום יום ראשון", אבל אם אמר ביום האחרון "היום יום אחרון" או היום חמישה ימים לפני היום האחרון של ספיה"ע וכדו' לא יצא יד"ח - כן כתב בס' סידור פסח כהלכתו (פ"א ס"ו) בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א, וטעם הדבר כיון דלא ספר מספר הימים בעומר, אלא כמה ימים יש לו עדיין לספור, ואינו דומה לסופר ביום ל"ט "היום ארבעים יום חסר אחת" שיצא יד"ח כמ"ש הרעק"א (תפ"ט-א) מובא במ"ב סק"א, דשם ספר מספר הימים בעומר רק בנוסח מפותל.

ב.המ"ב (ס"ק כ"ט) כתב דלכתחילה אין לברך אלא א"כ יודע איזה יום היום, ונסתפקתי אם כשמגיע לשבועות גם יש דין לכתחילה שידע מראש כמה שבועות היום או לא, וראה להלן (סוף אות ג').

ג.דבר ברנה"ח ס"א סימן ל"ד דן בסמוך ביום ג' או א"ה יום ג' או ד' אם יכול לספור שניהם מספק, ע"ש, ויש להבין ממש"כ בשו"ע "אם אינו יודע המנין אזי מעיקר הדין הוא יכול לשמוע מחבירו וכו', הלא גם בכה"ג הוא אינו יודע, וצ"ל דבשעת "הספירה" הוא כבר יודע, ורק בשעת הברכה - א. וראה במ"ב (ס"ק כ"ט) שכתב דלכתחילה ראוי לידע בזמן הברכה, אך שם כתב טעם אחר (שלא להפסיק בין הברכה לספירה), וע"ש בשעה"צ בשם הט"ז שכתב דלכתחילה בעינין שידע את המנין של הספירה בזמן הברכה, וכתב ע"ז בשערי יוסף (שער הספקות פ"ה) דזה"ל: "מספר שאינו ברור לא חשוב מספר ומנין, וכנראה שזהו טעמו של הט"ז, או"ח סימן תפ"ט סק"ח שכתב דלכתחילה בעינין שידע המנין של הספירה בשעת הברכה, עכ"ל. ומבואר בדבריו דטעמו של הט"ז בכדי שלא יברך בעודו מסופק, ולפ"ז לכא"ו יתיישב הנידון הנ"ל (אות ב') אם צריך לידע קודם הברכה את השבועות דכיון שהוא יודע איזה יום זה וחשיב ספירה אע"פ שאינו יודע את מספר השבועות (ואולי יש לדחות) ודו"ק.

ד.הבאנו בגו' ג' את הנידון של הדב"א בספירת ספק, ולהצד שלא מהני ספירת ספק לכא"ו נמצא שאם שאל את חברו בלשון שאלה בה האופן: "היום שלושה ימים?" לא יצא יד"ח, ויכול אחר"כ לספור בברכה, אך להצד השני שיצא יד"ח וכמו שהסיק שם דנמצא דגם בכה"ג יצא יד"ח, וראה בכה"ח תפ"ט ס"ק ס"א שכתב כהצד הא' הנ"ל שלא יצא יד"ח - אולם אם ידע את מנין הספירה ושאל רק כדי להוציא כל צל של ספק מליבו שזוהי הספירה לכאורה יצא ידי חובתו, וכ"כ בס' ספיה"ע (פ"ח י"א) בשם הזכור לאברהם.

ה.יש לדון באם יודע בחברו שלא בירך לבילה והוא ישן אם צריך להעירו משנתו כדי שיספור בברכה, או שיוכל לסמוך בדביעב על הספירה למחרת בדין ברכה, ולא יעירונו, וצ"ע לדניא. (ג.ב) בס' מבקשי תורה הביא בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א דאם לא בירך וזכר לאחר ברכת "המפיל" חייב לספור).

ו.עיינין בכה"ח (סק"ג וסק"ב) שכתב דלא יאחר את הספירה דע"כ כן נותן אחיזה לחיובים, ע"ש, ולפ"ז ראוי לברך מיד בתחילת הלילה, אך שמעתי בשם הפוסקים (הגר"מ פיינשטיין זצ"ל ועוד) שאם יש לו מנין "קבוע" בשעה מאוחרת שלא יברך קודם אלא עמם.

ז.יש לדון באופן שספר כהוגן ולאחר הספירה בתוכ"ד נסתפק שאולי א"ז היום וספר יום אחר, אם כיון שספר ספירה אחרת לא יצא דנעקרה הספירה הראשונה או לא. שו"ר בס' מבקשי תורה (עניני ספירה"ע) שהביא בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א והגר"ח קניבסקי שליט"א שיצא בספירה הראשונה ואע"פ שהשניה היתה תוכ"ד מ"מ תקן כדי דיבור לקלקל לא אמרין כמבואר ברמב"ן במלחמות בסוף פרק קמא דברכות בסוגיא דשכר, ע"ש.

ח. התוס' בכתובות ע"ב. ד"ה וספרה וכן במנחות ס"ה: ד"ה וספרתם כתבו דבה סופרת ואינה מברכת כבספירת העומר כיון שאם תראה תסתור. ולפ"ז נמצא דה"ה לגבי ספירה"ע אם יודע שלא יוכל לברך בודאי בא' מן הימים וכגון שיש לו ניתוח בהרדמה ולא יוכל לברך אסור לו להתחיל לברך, אך אם כל יום נחשב בפנ"ע שפ"ד, ולמעשה כיון דחיישינן לשיטה שכל הספירה היא מצוה אחת צריך לילך לחומרה לענין ברכה, ולא לברך).

”וספרתם” - גדר הספירה

האחרונים חקרו אם המצוה לספור את היום, או לומר את המספר [דין אמירה (קידוש)]. הדבר אברהם (לד) כי דאין ענין הספירה שיוציא המספר מפיו, אלא שידע את מנין הימים. וכי דנפק”מ כשאנו מביין, ונחלקו בזה המג”א (תפ”ט), והשאלת יעבץ (ס”ו סק”ט). וכן אם בשעת הספירה היה מסופק. ולכאזו תליא בזה גרם הרהור ושומע כעונה וכתובה [עי בכ”ז לק].

וכן נראה מהחת”ס (שהובא בכת”ס יו”ד קו ד”ה ומצאתי) דמהני **כתיבה** בספירה”ע [דלא כרעק”א סי’ ל] דאף אם כתיבה לאו כדבור מ”מ לספירה מהני כדמוכח מדלא מנו את ישראל בכתיבה. ומבואר דהגדר הוא ספירה ולא אמירה.

אך נראה דהגר”א לא סבר כן, דהנה שיי הראבי”ה (בטור תפ”ט) שאם בשעת הברכה טעה במנין הימים אע”פ שספר כראוי חוזר ומברך, וביאר הגר”א (תפ”ט), **שהברכה היא חלק מהספירה** וזו שיטת הראשונים שצ”ל “שהיום” דמשמע שהיא סיום הברכה, ע”ש. ולכאזו מוכרח מזה דגדר המצוה היא אמירת מספר הימים ולכן מחובר עם הברכה דהכל הוא אמירה אחת כעין נוסח הקידוש.

וזה שיטת הראשונים שצ”ל “שהיום” דמשמע שהיא סיום הברכה, ע”ש. ולכאזו מוכרח מזה דגדר המצוה היא אמירת מספר הימים ולכן מחובר עם הברכה דהכל הוא אמירה אחת כעין נוסח הקידוש.

ספירה בהרהור

הקה”י הק’ (כתבי קה”י החדשים ב’) למנ”ד הרהור כדיבור איך מברכים על ספירה”ע והרי צריך לדעת קודם את מנין היום (ט”ז סק”ח) וא”כ כבר יצא יד”ח. ותי דמהני כשמכוון לא לצאת. [אמנם עי’ ב”י תקפ”ט ד”ה הרא”ה דלמ”ד מצוות אצ”ל ל”מ אפי’ בעומד וצווח שאינו רוצה לצאת]. והגר”ח ק”ת בשם אביו דהרהור כדבור הוא רק כשהרהר את התיבות ולא את הענין. ועי’ חת”ס הו”מ יט דהרהור כדבור הוא רק בדבר תפלה שבח והודיה, ולפ”ז לא שייך בספירה”ע.

והנה נח’ הרמב”ם והרא”ש אם מהני הרהור כדבור בבהמ”ז, והשאג”א (ו) כי בשיי הרמב”ם דבק”ש ל”מ הרהור משום דכתיב ודברת בס’ עיי’ ברכות (כ); אבל בבהמ”ז שכתוב וברכת סתמא ולא נאמר דיבור, סגי בהרהור. ולפ”ז כי במשנת יעבץ (כו) דבספירה”ע דג”כ לא כתוב דיבור יועיל הרהור כמו בבהמ”ז. ולכן יש להזהר **שלא להרהר בספירה לפני שמברך**. ורק לד’ הרא”ש שבבהמ”ז ל”מ הרהור כ”ה גם בספירה.

אמנם דעת הפר”ח והברכ”י דאינו יוצא בהרהור, וכ”פ הבה”ל (ד”ה מונה) כיון דקי”ל דהרהור לאו כדבור. ועי’ בהעמק דבר (בפר’) דפשטות ספירה היא בלב כמו ספירת זבה אך מדכפל תספרו שמעינן דבעי דיבור, ועי’ נוב”ת יו”ד כג שוספרתם מיותר ולכן צריך כפה. ועי’ מש”ח ד”ה תספרו. ובשו”ת רעק”א (ח”א כט, מהגר”ו איגר) כ’ דאמנם פשטות לשון וספרתם מורה בלב, אולם מצד תקנ”ח שתקנו ברכה על הספירה לא יצא אם לא הוציא בשפתיו. כמ”ש הבי”ת ל”ב דאין מברכין על ביטול חמץ כיון דהוא בלב.

”לכם” - דין שומע כעונה

במנחות סה: וספרתם לכם שתהא ספירה לכל אחד ואחד. וכי האגודה (סי’ לב) שהוא לאפוקי ש”ץ שאינו מוציא בספירה. אך בתוס’ משמע שהוא לאפוקי ספירת יובל שהיא בב”ד. וכי הרא”ש בסוף פסחים. ודעת הרשב”א (ח”א תנח) שיוציאין בספירת הש”ץ, (מובא בב”ו ומג”א).

ול’ השו”ע תפ”ט, א ו**מצוה על כאז”א לספור לעצמו**. ועי’ חק יעקב דמה של”מ שומע כעונה הוא משום שהתמטע מן המקרא להדיא. אך במג”א משמע דהוא מצד דין שומע כעונה דל”מ בספירה”ע. ועי’ מהה”ש שהוא משום דליכא כוונת ש”ץ להוציא כיון שהדרך לספור כ”א. אכן בד’ האגודה מבואר שהוא מעיקר הדין דספירה לכ”א. והביאור בזה כי במשנת יעבץ (כו) עפ”י שיי רש”י והרמב”ם דשו”כ אינו אמירה ממש ואין על שמיעתו תורת דיבור, ובדברים שצריך אמירה ממש [כגון וידוי מעשרות ומקרא ביכורים] ל”מ, וכן בספירה”ע שצריך ספירה לעצמו.

”ממחרת השבת”

במנחות סה דרשו דהוא מחרת יו”ט ולא שבת בראשית, והרמב”ם פ”ז מתמידין ומוספין הי”א אחר שכי שכך למדו חכמים שאינה אלא שבת יו”ט “וכן ראו תמיד הנביאים והסנהדרין בכל דור ודור” הכריח כן גם מסברא ע”ש. וכ”כ הרלב”ג ביהושע (ה,יא). וכי בשו”ת שמן המור (יו”ד טו) **דשבת הגדול** נקראת כן ללמד דאף יו”ט [שיחול בשבוע זה] נקרא שבת.

ומה שנקרא פסח בשם שבת כי בפייה”מ חגיגה (ב,ד) **”והפסוק קרא יו”ט שבת כמו שקרא כולם שבתות ה”**. ועי’ במפר’ דבזה למדנו כח תושבע”פ [ולכן הצדוקים טרחו כ”כ להעמיד בשבת בראשית, עי’ חת”ס בפר’ מ”ש בזה]. ויש שכי דפסח יסוד האמונה כמו שבת.

ולהוציא מהצדוקים-הבייתוסים היו עושים בעסק גדול מגל זה שבת זו וכו’ כמבואר במשנה מנחות סה. ועי’ קרן אורה דהרמב”ם הוצרך לכתובה להל’ לעת”ל אולי לא יתבערו עדיין האפיקורסין.

”מיום הביאכם” - בזה”ז

הכתוב תלה את הספירה בהבאת העומר, אבל בזה”ז המצוה היא זכר למקדש כדאי’ במנחות סו. ועפ”ז דעת רוב הראשונים דספירה”ע בזה”ז מדרבנן, עי’ תוס’ במנחות ורא”ש ור”ן סוף פסחים. וביאר בחי’ הגר”ז דאינו דין לספור כמו שהיה בזמן המקדש, אלא היא תקנה דרבנן מיוחדת שיהיה זכר למקדש, ע”ש.

אבל הרמב”ם כי דוהגת בכל מקום ובכל זמן. והכס”מ הק’ מהגמ’ דהוא דרבנן. וביאר בתורת רפאל (עו) דמ”ש בגמ’ זכר למקדש הוא משום דתליא בקדושת הארץ שממחרת השבת הותר החדש. ולרמב”ם שפסק (בפ”י ממאכ”א) כמ”ד דחדש בזה”ז אסור מה”ת, גם ספירה”ע הוי מה”ת.

ובחי’ הגר”ז (שם) בשם הגר”ח כי דמה דהספירה תלויה בעומר אינו במעשה ההקרה אלא בדין העומר, ולכן לשיי הר”מ דקדושת המקדש לא בטלה ואפשר להקריב בזה”ז, לא בטלה ספירה”ע מה”ת. ועי’ חזון יחזקאל קידושין א,ה.

שיי רבינו ירוחם (נ”ה ח”ד) דבזה”ז החיוב הוא רק על ספירת הימים, אבל ספירת השבועות שתלויה במנחת העומר לא שייכת בזה”ז, [ולכן לא מברכים ב’ ברכות]. וכ”ז הרמ”ה (אגרות סי’ עט). וביאר האו”ש עפ”י ר”ה ה. דמנין השבועות לתשלומין והיינו לענין קרבן, משא”כ הימים שהם לקביעת היו”ט, ולכן בזה”ז דליכא קרבן, רק הימים מדאורייתא. אך עי’ בתוס’ רא”ש חגיגה יז.

ותליא בזה ביאור אמירת **הרחמן הוא יחזיר עבודת ביהמ”ק**, (עי’ תוס’ מגילה כ:.) וכי בשבה”ל (רלד) דאע”פ שהספירה אינה תלויה בבנין הבית, מ”מ הקצירה וההבאה תלויים בבנין הבית. וכי השעה”צ דטעמו הוא לשיי דספירה”ע בזה”ז מדאורייתא ואינו תלוי במקדש. אבל לשיי דהוא דרבנן זכר למקדש א”ש שמתפללים שייבנה ביהמ”ק, והיא שיי התוס’ הנ”ל. ועי’ בע”מ ור”ן סוף פסחים [בטעם שאין מברכים שהיינו] - “ולספירה”ע אין בו זכר שום הנאה **אלא לעגמת נפשנו לחרבן בית מאויינו”**.

”שבע שבתות” - ספירת ימים ושבועות

דעת הרמב”ם במ”ע קסא שהן ב’ חלקים של מ”ע אחת, אך שיי רבינו ירוחם שהן ב’ מצוות נפרדות, והיה ראוי לברך על השבועות בפנ”ע אלא דבזה”ז השבועות אינם מדאורייתא. [ראה לעיל שיי בזה”ז]. ועי’ חגיגה יז. דילפינן לה מב’ מקומות, מצוה למימני יומי דכתיב תספרו חמשים יום, ומצוה למימני שבועי דכתיב [בפר’ ראה] שבעה שבועות תספר לך, ועוד חג שבועות כתיב. ועי’ מ”ש הר”י קורקוס (תו”מ ז,כב) שהזכרת השבועות בכל לילה היא חומרא.

יש מקשים דכשם שסופרים בתחילת היום משום תמימות כך נספור **בתחילת השבוע** את השבועות שהיא מצוה בפנ”ע, ובס’ מאורי המועדים תיי שאין מציאות של שבוע בתחילתו אלא אחר שיש ז’ ימים. אך הוא ק’ מאי שנה משני יובל שנספרות בתחילתן, וגם בשבוע רגילים למנות באיזה שבוע עומדים, שכעת הוא השבוע החמישי [ויאמר “היום תשעה ועשרים יום בעומר, השבוע שבוע חמישי בעומר”].

”תמימות” - ספירה בתחילת הלילה

כי הרא”ש (פסחים פ”י מ) שאפשר לספור סמוך ללילה דהוי ספק דרבנן, ועוד **”דעדיף טפי סמוך לחשכה משום תמימות”**. ועי’ תוס’ מנחות סו. (ד”ה זכר) ובצור המור בפר’ משמע דיליף ממחרת השבת, וכי הטעם שאז מתחיל הדין. וכ”מ בשו”ע “ואם שכח לספור בתחילת הלילה הולך וסופר כל הלילה”. ומשמע דלכתחי’ צריך לספור בתחילת הלילה. [לגבי היום הראשון עי’ מקראי קדש פסח טז].

אך ברמב”ם משמע דא”צ בתחילת הלילה. ועי’ חינוך (שו) שתמימות הוא רק למצוה ולא לעיכובא. והר”ן בפסחים כ’ דא”צ להחמיר בתמימות בזה”ז שהוא דרבנן.

דעת המור וקציעה שצריך לספור לפני מעריב דזריזין מקדימין, “ויתר על כן במצוה זו דמצוה דוקא בכניסת הלילה תיכף, מטעם נוסף מיוחד בה משום דבעינן תמימות, הא ודאי א”א לאחר”ה. אך הביה”ל הביא מהחק יעקב (טז) דלא כן דצריך להקדים ק”ש ותפלה שהוא תדיר. ומשמע דמ”מ צריך להסמיך לתחילת הלילה.

”תספרו חמשים יום”

הראשונים הק’ למה אנו מונין מ”ט ולא נ’ כדכתיב בקרא. וכי התוס’ מנחות סה: דה”ק קרא עד מחרת השבת השביעית שהוא יום חמשים, תספרו. אי”נ חמשים יום תספרו אוהקרבתם... והרא”ש (סוף פסחים) כ’ דא”צ לדחוקות הללו אלא כיון דכתב ביה בהדיא “שבעה שבועות תספר לך”, אין לספור יותר משבעה שבועות. ומתספרו חמשים יום ל”ק מידי שכן דרך המקרא כשמגיע לסכום עשירית פחות אחת מונה אותו בחשבון עשירית ואינו משגיח על חסרון האחד. ועי’ קרב”ן.

דבר חידוש איכא ברוקח סוף הל’ פסח שכי “אבל ביום נ’ א”צ לספור **שהיי נזכר בברכה ובתפלה”**. ומשמע דתפלה והקידוש שהיום הוא שבועות ז”ג הספירה דיום חמשים.

